

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 17:001.3

О. С. Бадюл,
кандидат філософських наук,
начальник відділу з виховної роботи
(Одеська державна академія технічного регулювання та якості)

ШЛЯХИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ОСВІТІ

У статті розглянуто в межах сучасних наукових досліджень понятійне поле інтеграції та визначено основні дефініції освітньої інтеграції. З'ясовано структурні складові, що являють собою "вертикаль" освітньої інтеграції. Проаналізовано наслідки її впливу на освітній процес сучасної України.

Запропоновано на науковий розсуд фактори освітньої інтеграції. Зроблено висновок, що інтеграція є стороною розвитку, яка пов'язана з об'єднанням в ціле колись розрізнених частин; вона є своєрідною реакцією на процеси роздвоєння єдиного буття і пізнання, що відбувається у всіх сферах.

Актуальність дослідження. Зусиллями вітчизняних і зарубіжних учених створена могутня джерельна база дослідження інтеграційних процесів в освіті, що включає роботи філософського, філософсько-наукознавчого, наукознавчого і освітнього характеру. Серед трьох перших видів джерел особливої уваги заслуговують освітні аспекти інтеграції наукового знання, включаючи питання її технологічного забезпечення в умовах здійснення діяльності щодо освіти і виховання людини. Це свідчить як про важливість завдань освітньої інтеграції, так і про усвідомлення дослідниками потреб у кооперації зусиль наукового співтовариства в дослідженні складних проблем інтеграційного навчання і виховання індивіда. Звідси ж слідує висновок про неможливість їх рішення в достатньому і необхідному об'ємі без звернення до даних різних дисциплін, передусім, – філософії і науковедення. Серед освітніх джерел особливо цінність мають дослідження двох типів – ті, в яких розкриваються сутнісно-категоріальні характеристики педагогічної інтеграції і ті, в яких предметом аналізу служить її технологічний інструментарій. Саме наявність такого роду досліджень більшою мірою сприяє цілісному баченню освітньої інтеграції, а, отже, – комплексному рішення її тактичних і стратегічних задач. Крім того, є сенс стверджувати, що освітня інтеграція володіє достатньо розвинутою теорією. Свідченням цьому – є наявність інтеграційно-педагогічних концепцій, що мають в більшості своїй високий ступінь розробленості. Водночас варто вказати на відсутність єдиної інтеграційно-освітньої ідеї, яка б лежала в основі їх створення. Більшість з них є результатом задоволення практичної потреби в здійсненні інтеграційних процесів в окремо взятих сферах освітньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Продуктивна інтеграційно-педагогічна робота можлива при використанні багатющого евристико-методологічного матеріалу, накопиченого у філософії, природних науках, психології і самій педагогіці, при обліку чинників, що обумовлюють існування і здійснення інтеграційних процесів в області теорії і практики освіти [1-3]. Досліджуваний нами матеріал наукових досліджень учених підтверджує правильність нашого розуміння щодо структурних складових, що створюють теоретико-методологічну "вертикаль" освітньої інтеграції, яка включає евристико-методологічні, категоріальні, загальнотеоретичні, зокрема структурно-морфологічні показники, інструментально-методологічні і технологічно-методологічні характеристики [4; 5].

Метою статті є дослідження понятійного "поля" інтеграції та виділення основних дефініцій освітньої інтеграції.

Виклад основного матеріалу. При виділенні одиниць понятійного "поля" інтеграції ми виходили з наявності дефініцій, близьких або адекватних їй "по своєму смислового, семантичному навантаженню". До їх числа входять наступні: означення, що безпосередньо включають в тому або іншому вигляді термін "інтеграція" (інтегральна якість, інтегральна інформація, інтегральна частина, інтегральний ефект, інтеграційний потенціал, інтеграційна мета, інтеграційна діяльність, інтеграційна робота). Розглянемо їх детальніше.

Інтегральна якість є неаддитивною сукупністю властивостей даної кількості педагогічних явищ, що створюють собою так звану "надіндивідуальну визначеність", які наочно не уявлені і не спостережені (В. П. Кузьмін).

Під *інтегральною інформацією*, наступною одиницею лексико-семантичного поля поняття "інтеграція" ми маємо на увазі властивість, що дозволяє взаємодіючим компонентам вступати в інтеграційні зв'язки. Дана позиція близька точці зору, що має місце у філософській і педагогічній літературі [5].

Найчастіше цими властивостями володіють обидві контактуючі сторони. Так, у межах інженерно-педагогічного утворення інтеграція педагогічного і технічного знання обумовлюється такою їх загальною

властивістю, як здатність виконувати взаємообумовлені функції при здійсненні інженерно-педагогічної діяльності [1].

Інтегральна частина – це істотна частина цілого, без якого воно немислимо. На відміну від акцидентальних (неістотних) частин, що не виражають суть цілого і мають варіативний характер, інтегральні частини є необхідними, інваріантними атрибутами цілого, без якого воно не може відбутися як специфічна якісна визначеність. Наприклад, можливі різні модифікації уроку: урок-лекція, урок-бесіда, урок-гра і т. д. Як би не варіювали цими формами, урок як певна "річ" в собі залишається. Проте урок перестає існувати, якщо з нього спробуємо прибрати зміст навчання і виховання, що є інваріантною, істотною частиною педагогічного процесу загалом і уроку зокрема [1].

Інтегральний ефект виражає ступінь розкриття інтеграційного потенціалу компонентів, що кооперуються, і відповідно його впливи на "предмет виховання – людини". Інтегральний ефект може бути із знаком "плюс" і зі знаком "мінус". Зі знаком "плюс" дає ефект оптимальна інтеграція, що враховує всю сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин. Негативний ефект виникає при порушенні принципу оптимальності, коли, наприклад, педагогічна інтеграція не враховує індивідуальні або вікові особливості студентів [4].

Інтегральний потенціал виражає межі можливості того або іншого явища, предмету, процесу, виконувати ті або інші інтеграційні функції. У світі немає систем інтегративно невдалих, тобто систем абсолютно нездібних до розв'язання інтеграційних завдань: інтеграція явище загальне і універсальне. В той же час не можна не бачити відмінностей в ступені їх готовності до здійснення такої діяльності. Наприклад, очевидний нерівнозначний рівень інтеграційних можливостей таких систем, як купа каменів, технічний агрегат, біологічний механізм і індивід [3].

Поняття "інтеграційна мета", "інтеграційна діяльність", "інтеграційна робота" виявлені нами в роботах В. Д. Семенова і В. І. Загв'язінського [1]. *Інтеграційна мета* – це передбачуваний результат інтеграційної діяльності, яка, в свою чергу, є динамічною системою мотивів і завдань, операцій і дій, способів і прийомів, технологій і методик, сприяючих реалізації інтеграційної мети. *Інтеграційна робота* – це безпосередній процес здійснення інтеграційної діяльності по виконанню тих, або інших конкретних завдань [5].

Інтеграційні продукти – це певним чином матеріалізована форма існування інтеграції-результату. Вони можуть бути виражені в словесно-текстовій, наочній, діяльній та інших формах. Наприклад, продуктами інтегративно-педагогічної діяльності виступають інтеграційні курси, програми, уміння і т. д. [6].

Результати інтеграції – це її кінцевий висновок. У сфері соціальної інтеграції він, найчастіше, виражається в наслідках діяльності людей, в ході використання ними інтеграційних продуктів. Передусім, це відноситься до педагогічної інтеграції, початковим і кінцевим пунктом якої виступає людина.

Визначення, що виражають вертикальну структуру понятійного поля педагогічної інтеграції (зв'язок, взаємозв'язок, взаємодія, взаємопроникнення, органічний синтез). Кожна з дефініцій має свою відмінність. Отже, охарактеризуємо їх.

Зв'язок як початковий ступінь інтеграції характеризується односторонньою спрямованістю; відповідно, взаємозв'язок припускає появу двосторонніх відносин між компонентами інтеграції; взаємодія означає поглиблення і розширення цих відносин, переведення їх на вищий ступінь партнерства; взаємопроникнення виражає момент "стиківки" взаємодіючих початків, виникнення "інтеграційних вузлів", що воєдино стягують необхідні елементи для даного виду синтезу; органічний синтез завершує етап інтеграції, найважливішою ознакою якого служить поява принципово нової цілісності, що не зводиться до суми своїх складових.

Прикладом, що ілюструє особливості функціонування зв'язку і взаємозв'язку можуть слугувати наведені В. І. Свідерським ситуації, що виникають у відносинах лектора та аудиторії [2; 6]. Коли йдеться про зв'язок, то можлива одностороння спрямованість інформаційного потоку із сторони лише лектора при абсолютно пасивному сприйнятті його слухачами. На рівні взаємозв'язку виникають взаємні відносини: аудиторія починає активно сприймати лектора. Вчений виділяє духовні стосунки, які розуміє як зв'язок між лектором і аудиторією. Нам представляється, що цей етап поглиблення зв'язків можна охарактеризувати як взаємодію. Причому на цьому етапі допускаємо перехід духовних відносин в спільну діяльність по засвоєнню інформації. У свою чергу, взаємодія може стати базою для переходу до наступних інтеграційних ступенів, зокрема, органічного синтезу. Це відбудеться в тому випадку, якщо інформація набуває особово-значущої цінності рівно як для лектора, так і для кожного слухача [2].

Таким чином, нами виконаний первинний аналіз поняття "інтеграція" як головного логіко-методологічного інструментарію розв'язання синтетичних проблем.

З викладеного слідує: інтеграція є стороною розвитку, яка пов'язана з об'єднанням в ціле колись розрізнених частин; вона є своєрідною реакцією на процеси роздвоєння єдиного буття і пізнання, що відбувається у всіх сферах; відновлення єдності відбувається шляхом перетворення складових синтезу, наділу їх новими якістьми; ступінь і інтенсивність цих перетворень багато в чому визначаються внутрішніми можливостями компонентів інтеграції, а також цільовими установками, що визначають межі функціонування і розвитку. Інтеграція володіє широким лексико-семантичним полем, багатою гаммою внутрішніх і зовнішніх зв'язків [4; 6].

Поняття, що відображають горизонтальну структуру понятійного поля педагогічної інтеграції (система, синтез, дифузія і ін.).

Аналіз характеристик інтеграції дозволяє також зробити висновок про поліструктурну організацію інтеграційного процесу, яка об'єднує елементи різних, деколи протилежних, різноякісних явищ: інтеграцію і дезінтеграцію, диференціацію і дедиференціацію; асиміляцію і дисиміляцію; індукцію і дедукцію; тяжіння і відштовхування; розширення і звуження; уніфікацію і універсалізацію; координацію і дифузію; зникнення і прояв і т. д.

Близький до інтеграції термін "система". За словами В. П. Кузьміна "коли мова іде про системний підхід або системний аналіз – шукайте інтеграцію". З точки зору даного автора, поняття системи більшою мірою фіксує об'єктивну форму цілого, а поняття інтеграції – процес. Це коли маємо справу з вузьким тлумаченням інтеграції як процесу. При широкому її трактуванні визначення її відношень із системою у вигляді біному "процес – результат" носить достатньо умовний характер. Семантичними "родичами" поняття інтеграції є поняття "дифузія дисциплін" – процес проникнення одних наук в інші; експансія (міграції) методів – процес проникнення методів одних наук в інші; мобільність, що виражає "кількість динамізму" наукових систем та ін. [2: 45].

Інтеграція – це сторона розвитку, зв'язана з об'єднанням у ціле дещо розрізнених частин; вона є своєрідною реакцією на процеси роздвоєння єдиного, що відбувається у всіх сферах буття та пізнання; відновлення єдності відбувається шляхом перетворення складових синтезу, наділення їх новими якість; ступінь та інтенсивність цих перетворень багато у чому визначається внутрішніми можливостями компонентів інтеграції, а також цільовими установками, які визначають межі функціонування та розвитку. Інтеграція володіє широким лексико-семантичним полем, багатим гаммою внутрішніх і зовнішніх зв'язків [1: 24].

Таким чином, предметом та метою педагогіки повинен бути викладач, узятий у всьому багатстві своїх зв'язків та відношень, людина як "біосоціоприроднокосмічна істота" (В. С. Шубінський). Отже, педагогічна інтеграція охоплює сферу всіх відношень людини, що мають дотичність до її розвитку, становлення та формування. Звідси педагогічна інтеграція у найширшому значенні слова – це процес і результат розвитку, становлення і формування багатомірної людської цілісності в умовах здійснення інтегративно-педагогічної діяльності. При цьому, розвиток – це процес який робить зміни фізичних, духовних якостей людини; формування – набуття фізичних, духовних новоутворень відносної стійкості, визначеності і закінченості. Все це в якості своїх кінцевих результатів має соціалізацію у широкому й вузькому значенні, персоналізацію і індивідуалізацію. Соціалізація відображає момент зв'язку людини із зовнішнім світом (людина – світ) і включає в себе [1; 6]:

а) набуття людиною видових якостей;

б) набуття ціннісних орієнтацій, норм та форм поведінки, що потребуються даним суспільством, культурою, групою.

Персоналізація виражає момент зв'язку людини з іншими людьми (людина – людина) і означає набуття людиною якостей, які сприяють визнанню іншими людьми. "Подібно тому, – пише А. В. Петровський, – як індивід намагається продовжити себе в іншій людині фізично... особистість індивіду намагається продовжити себе, забезпечивши індивідуальну представленість, своє "інобуття" в інших людях". Індивідуалізація представляє внутрішній аспект людських відношень (людина – власне "Я") і означає у нашому випадку набуття людиною самого себе "для себе". Користуючись інтегративною термінологією, можна зробити висновок: соціалізація – це інтеграція людини із зовнішнім світом, персоналізація – це інтеграція людини з іншими людьми, індивідуалізація – це інтеграція людини із самою собою.

Вихідною специфічною ознакою освітньої інтеграції є її антропоспрямованість: людина є предметом і метою педагогічної інтеграції, її абсолютним системоутворюючим чинником фактором, який породжує її, спрямовує її рух і сприяє її розвитку. На яких би рівнях педагогічної діяльності, в яких би формах педагогічна інтеграція не здійснювалася б, – все одне її кінцевим результатом стануть якісні професійні утворення у викладача. Візьмемо зміст освіти, де, як відомо, виділяють п'ять рівнів [1; 6]: рівень теоретичного визнання (рівень спеціалізації); професійний рівень; рівень педагогічної дійсності (педагогічна майстерність); рівень структури особистості (особистісні якості); індивідуальний стиль професійної діяльності викладача.

Отже, на якому б із названих рівнів не проводилася інтеграція в освіті, вона у будь-якому разі буде мати вплив на виховання: різні теоретичні або практичні дії з компонентами змісту освіти, направлені на його інтегрування, одночасно означають здійснення цих дій з педагогом, покликаним засвоювати цей зміст. І, якщо об'єктом інтегративної професійної діяльності педагога виступають теоретичні концепти, текстовий матеріал, то її безпосереднім предметом дослідження є особистість, узята у всьому багатстві своїх професійних та особистісних якостей, зв'язків та відношень [3].

Висновки. Таким чином, нами виконаний первинний аналіз поняття "інтеграція" як головного логіко-методологічного інструментарію вирішення синтетичних проблем. З викладеного слідує: інтеграція – є сторона розвитку, пов'язана з об'єднанням в ціле колись розрізнених частин; вона є своєрідною реакцією на процеси роздвоєння єдиного буття і пізнання, що відбувається у всіх сферах; відновлення єдності відбувається шляхом перетворення складових синтезу, наділу їх новими якість; ступінь і інтенсивність

цих перетворень багато в чому визначаються внутрішніми можливостями компонентів інтеграції, а також цільовими установками, такими, що визначають межі функціонування і розвитку. Інтеграція володіє широким лексико-семантичним полем, багатим гаммою внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

Аналіз характеристик інтеграції дозволяє також уточнити поліструктурну організацію інтеграційного процесу, що об'єднує елементи різних, деколи протилежних, різноякісних явищ: інтеграцію і дезінтеграцію, диференціацію і дедиференціацію; асиміляцію і дисиміляцію, індукцію і дедукцію, тяжіння і відштовхування, розширення і звуження, уніфікацію і універсалізацію, координацію і дифузю, зникнення і прояв і т. д.

Перспективи подальших досліджень. Конденсуюча ідея нашої наукової розвідки припускає існування загальних (інваріантних) характеристик інтеграції, здатних виявлятися практично у всіх її різновидах, включаючи освітню. Це, у свою чергу, слугує передумовою для їх подальшої конкретизації стосовно умов здійснення інтеграції в тих або інших галузях дійсності – освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Чапаев Н. К. Интеграция педагогического и технического знания в педагогике профтехобразования : [монография] / Н. К. Чапаев. – Свердловск : Изд. Свердл. инж.-пед. ин-та, 1992. – 224 с.
2. Чернова Ю. К. Интегральный критерий качества усвоения знаний / Ю. К. Чернова // Интеграции в педагогике и образовании. – Самара : СИПК, 1994. – С. 36–46.
3. Федосеева П. Н. Философия и интеграция наук / П. Н. Федосеева // Вопросы философии. – 1978. – № 7. – 17 с.
4. Акулова Е. А. Личностно-деятельностный подход в обучении студентов технического университета предметам гуманитарного профиля : дис. ... канд. пед. наук : 13. 00. 08 / Акулова Елена Александровна. – Брянск : БГУ, 2003. – 237 с.
5. Чапаев Н. К. Теоретико-методологические основы педагогической интеграции : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика и история педагогики" / Чапаев Николай Кузьмич. – Екатеринбург, 1998. – 37 с.
6. Федорец Г. Ф. Проблема интеграции в теории и практике обучения / Г. Ф. Федорец. – Л. : РГПУ, 1989. – 94 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Chapaev N. K. Integratsiia pedagogicheskogo i tekhnicheskogo znaniia v pedagogike proftekhobrazovaniia [The Integration of Pedagogical and Technical Knowledge in the Technical and Vocational Education Pedagogy] / N. K. Chapaev. – Sverdlovsk : Izd. Sverdl. inzh.-ped. in-ta, 1992. – 224 s.
2. Chernova Yu. K. Integral'nyi kriterii kachestva usvoeniia znaniia [The Integral Criterion of Knowledge Acquisition Quality] / Yu. K. Chernova // Integratsii v pedagogike i obrazovanii [Integration in the Pedagogy and Education]. – Samara : SIPK, 1994. – S. 36–46.
3. Fedoseeva P. N. Filosofii i integratsiia nauk [Philosophy and Sciences Integration] / P. N. Fedoseeva // Voprosy filosofii [Philosophical Questions]. – 1978. – № 7. – 17 s.
4. Akulova E. A. Lichnostno-deiatel'nostnyi podkhod v obuchenii studentov tekhnicheskogo universiteta predmetam gumanitarnogo profilia [Personally-Oriented Approach in Teaching the Students of Technical University the Subjects of Technical Specialization] : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Akulova Elena Aleksandrovna. – Briansk : BGU, 2003. – 237 s.
5. Chapaev N. K. Teoretiko-metodologicheskie osnovy pedagogicheskoi integratsii : avtoref. dis. d-ra ped. nauk : spets. 13.00.01 "Obshchaia pedagogika i istoriia pedagogiki" / Chapaev Nikolai Kuz'mich. – Yekaterinburg, 1998. – 37 s.
6. Fedorets G. F. Problema integratsii v teorii i praktike obuchenii [The Integration Problem in Theory and Practice of Education] / G. F. Fedorets. – L. : RGPU, 1989. – 94 s.

Матеріал надійшов до редакції 07.03. 2012 р.

Бадюл А. С. Пути идентификации интеграции в образовании.

В статье рассмотрено в пределах современных научных исследований понятийное поле интеграции и определены основные дефиниции образовательной интеграции. Выяснены структурные составляющие, которые являют собой "вертикаль" интеграции в образовании. Проанализированы последствия ее влияния на образовательный процесс современной Украины. Предложены на научное усмотрение факторы образовательной интеграции. Сделан вывод, что интеграция является стороной развития, которая связана с объединением в целое когда-то разрозненных частей; она является своеобразной реакцией на процессы раздвоения единого бытия и познания, которые происходят во всех сферах.

Baduil O. S. Ways of Educational Integration Identification.

The article considers within the limits of modern scientific researches the concept field of integration and determines the basic definitions of educational integration. Structural constituents which show by themselves the "vertical line" of educational integration are found out. The consequences of its influence on the educational process of the modern Ukraine are analyzed. The factors of educational integration are offered on the scientific discretion. It is concluded that integration is the development part that is connected with the integration of separate parts; it is also the specific reaction on the partition processes of the existence and cognition that take place in all the spheres.